

بررسی مهمترین آثار سید حسن بن علی السقاف شافعی در رد وهابیت

فاطمه صوفی

مقدمه

سید حسن بن علی السقاف از علمای شافعی مذهب اهل اردن و هاشمی و قریشی است و در اکثر آثارش نسب وی را به امیرالمؤمنین باز می‌گردانند.^۱ وی متولد چهارم شوال ۱۳۸۰ق، در شهر عمان کشور اردن می‌باشد. وی در سن هفده سالگی برای تحصیل در علوم دینی راهی دمشق شد و از محضر استادانی چون شیخ هاشم المجذوب، شیخ محمد سعید رمضان البوطی، شیخ حسین خطاب و شیخ اسعد صاغرچی بهره برد. وی در بازگشت به اردن در درس اساتیدی چون قاضی مطیع الحمامی و شیخ محمد هلیل و شیخ احمد الخضری شرکت کرد. سپس به مغرب رفت و از محضر سید عبدالله بن الصدیق الغماری استفاده‌های فراوانی برد. سقاف از اساتیدی چون سید عبدالعزیز بن الصدیق الغماری و سید عبدالحی بن صدیق غماری و شیخ ابوالفیض یاسین فادانی مکی و شیخ عبدالرحمن اعظمی اجازه حدیث گرفت. وی در بیست سال گذشته در همایش‌های علمی متعددی در کشورهای مختلف حضور یافته و با شرکت در مناظره‌های شبکه ماهواره‌ای المستقله با شیخ عدنان عرعور به نقد افکار و آرای ابن تیمیه و سلفیون پرداخته است.

۱. السقاف، حسن بن علی، صحیح شرح العقیة الطحاویة، ص ۷.

سقاف در حیات علمی خود بیش از هشتاد جلد کتاب تألیف نموده است که بسیاری از آن‌ها در نقد آراء و اندیشه‌های سلفی و شخصیت‌های سلفی می‌باشد که در ادامه به معرفی مهم‌ترین آن‌ها می‌پردازیم. وی در حال حاضر در قید حیات و در کشور اردن، مشغول تحقیق و تدریس می‌باشد.

کتاب‌های معرفی شده وی را می‌توان در پنج دسته کلی نقد عقائد و باروهای وهابیت، نقد آراء و افکار ابن تیمیه حرانی بنیانگذار فکری وهابیت، نقد البانی مهم‌ترین شخصیت علمی در رشته حدیث از دیدگاه وهابیت در دوران معاصر، رد دیدگاه طرفداران افراطی جریان معاویه و بنی امیه و آثار وی در اثبات توسل و پاسخ به شبهات وهابیت در این عرصه سامان داد که در ذیل بر همین اساس ارائه می‌گردد.

۱. آثار سقاف شافعی در نقد عقائد وهابیت

در این بخش کتب و آثاری از وی معرفی می‌گردد که در آن‌ها به صورت مستقیم به بررسی و نقد عقائد و اندیشه‌های وهابیت پرداخته است:

۱/۱ السلفية الوهابية افكارها الاساسية جذورها التاريخية

سقاف این کتاب را با موضع بررسی ریشه‌های تاریخی و افکار و اندیشه‌های سلفی‌گری، در سه فصل به رشته تحریر در آورده است.

وی در فصل اول این کتاب با عنوان «تاریخ و ریشه‌های سلفی‌گری و وهابیت» تاریخ این جریان را به شش دوره تقسیم کرده است.

نکته جالب توجه این‌که نویسنده، دوره‌های مختلف این تفکر را با عنوان دوره‌های مختلف اندیشه تجسیم و تشبیه ذکر کرده و اصلی‌ترین مشخصه این جریان را انحراف در توحید و اعتقاد به تجسیم و تشبیه دانسته است.

نگارنده، مرحله اول را عهد صحابه و تابعین و مرحله دوم را از زمان تابعین تا زمان احمد بن حنبل و مرحله سوم را شاگردان احمد بن حنبل تا زمان ابن تیمیه و مرحله چهارم را ابن تیمیه و شاگردانش و مرحله پنجم را محمد بن عبدالوهاب و شاگردانش و مرحله ششم را سلفی‌ها و وهابی‌های معاصر و البانی معرفی کرده است.

وی فصل دوم کتاب خود را به تبیین اندیشه‌های انحرافی سلفیون اختصاص داده و مهم‌ترین انحرافات وهابیون را چنین بر شمرده است:

عقیده به تشبیه و تجسیم در حق خدای متعال، نصب(ناصبی‌گری) و احترام نگذاشتن به پیامبر و اهل بیت ایشان و دشمنی با آنان، ادعای فرقه ناجیه بودن و گمراهی سایر مسلمانان، تروریست فکری بودن با اتهام سایر فرق اسلامی و مسلمانان به شرک و کفر و بدعت و نفی اندیشه تقریب بین مذاهب اسلامی، مقابله با تصوف اسلامی و مجالس ذکر و درود بر پیامبر و مجالس جشن میلاد پیامبر و اولیاء و بیان مبانی این افکار انحرافی نظیر نپذیرش اجماع و مخالفت با عقل.

فصل سوم این کتاب به کیفیت گسترش جریان سلفی‌گری و نحوه برخورد با مخالفین پرداخته است.

وی در این بخش چاپ پرتعداد کتب وهابیت به زبان‌های مختلف، راه اندازی احزاب سلفی در کشورهای مختلف، احداث شبکه‌های ماهواره‌ای و سایت‌های اینترنتی متعدد، ساکت کردن مخالفین با نشر اکاذیب و شایعه‌سازی بر علیه آن‌ها و قتل و ترور، تحریف کتب و نصوص اسلامی به نفع اندیشه‌های خود را اصلی‌ترین عوامل گسترش جریان وهابیت دانسته است.

نگارنده در پایان نام و آثار تعدادی از سلفیون و علمای مخالف سلفیه در قرون مختلف را مطرح کرده است.

انتشارات دارالمیزان بیروت در سال ۱۴۳۰ق این کتاب را در ۱۵۹ صفحه به چاپ رسانده است.

۲/۱ من فضایح الكتاب التوحید لمحمد بن عبدالوهاب

وی در این اثر مختصر اشکالات محتوایی و سندی احادیث و مطالب ذکر شده در کتاب التوحید محمد بن عبدالوهاب را مطرح کرده است. این کتاب مورد مراجعه و نشر فراوان توسط وهابیون است. او در ابتدا با کنایه نسبت به وجود این همه اشکال در کتاب بزرگ فرقه وهابیت آن را مورد نقد جدی قرار داده است.

۳/۱ سنله الرویة رویة الله تعالی فی الدنيا و الاخرة تخریج احادیث الرویة

این کتاب نیز در موضوع رویت خدای متعال در دنیا و آخرت است. مصنف در این اثر بحث و بررسی درباره آیات و روایات مربوط به رویت خدای متعال در دنیا و آخرت را آورده است. آنچه خود در توضیح این اثر می‌گوید، حاکی از تلاش وی در

رد دیدگاه ابن قیم جوزیه از علمای سلفی مذهب و به اصطلاح وی دیگر حنبلی‌های قائل به تجسیم در اعتقاد به تواتر احادیث رویت می‌باشد.^۱

نقد و بررسی آیاتی چون آیه ۱۱۰ سوره کهف و ۱۳ سوره نجم و آیه ۳۲ سوره تکویر که مورد استناد قائلین به رؤیت خداوند قرار گرفته، از مباحث مطرح شده در این کتاب است.^۲

همچنین او بیش از ۳۵ روایت اصلی از روایات مورد استناد قائلین به رویت خداوند را مورد نقد و بررسی قرار داده است.

این کتاب در ۱۴۲ صفحه و توسط دارالامام النووی در سال ۱۴۲۸ ق، در بیروت به چاپ رسیده است.

۴/۱ تنقیح المفهوم العالیه بما ثبت و ما لم یثبت فی المفهوم الجاریة

وی این کتاب را در نقد دیدگاه البانی در کتاب مختصر علو درباره حدیث معروف «جاریه» نگاشته است. ناصر الدین البانی درباره این روایت به دو نتیجه مهم رسیده است. اول آن که جواز سوال «أین الله» درباره خدا و سخن از مکان خدای متعال و دوم اعتراض به کسی که بگوید: «الله تعالی لایقال انه خارج العالم و لا داخله» و تکفیر سقاف به خاطر بیان این مسئله با این گمان باطل که گوینده این حرف کافر و منکر وجود خدای تعالی می‌باشد.^۳

انتشارات دارالامام النووی، این کتاب را برای اولین بار در سال ۱۴۱۴ ق، در شهر عمان اردن در ۱۱۸ صفحه به چاپ رسانده است.

۲. آثار سقاف شافعی در نقد ابن تیمیه حرانی

۲/۱ التندید بمن عدد التوحید

وی این کتاب را در سال ۱۴۱۳ ق، و در موضوع مورد مناقشه و پرهیاهوی تفاوت بین توحید الوهیت و ربوبیت که ابن تیمیه حرانی آن را به راه انداخت و سلفیون آن را پیگیری می‌کنند و بر اساس آن بسیاری از مسلمانان را مشرک و خارج از اسلام می‌دانند نگاشته شده است.

۱. السقاف الشافعی، حسن بن علی، مسأله الرویة (رؤیة الله تعالی فی الدنیا و الاخرة تخریج احادیث الرویة)، ص ۵.

۲. همان، ص ۸۷ و ۸۸.

۳. السقاف الشافعی، حسن بن علی، تنقیح المفهوم العالیة، ص ۳.

وی در این کتاب که در ۷۲ صفحه نگاشته است تقسیم سه گانه توحید به توحید الوهیت و توحید ربوبیت و توحید اسماء و صفات را اختراع ابن تیمیه در قرن هشتم و فاقد هر گونه سابقه در عصر سلف دانسته و معتقد است هیچ یک از صحابه و تابعین و اتباع تابعین درباره این تقسیم سخنی نگفته‌اند.^۱

نگارنده در ادامه می‌نویسد:

«ابن تیمیه الذی اخترع تقسیم التوحید الی الالوهیة و ربوبیة یقول ان المشرکین كانوا یقرّون بتوحید الربوبة دون توحید الالوهیة وانّ المسلمین الذین یخالفونه فی آرائه كذلك و حدّوا ربوبیة ولم یوحّدوا الوهیة، فهو یکفرهم بذلک، وهذا مراده من هذا التقسیم.»^۲

«ابن تیمیه کسی است که تقسیم توحید به الوهیت و ربوبیت را اختراع کرد و می‌گوید: همانا مشرکین به توحید ربوبی اقرار داشتند ولی توحید الوهیت را قبول نداشتند و همانا مسلمانانی که با او (ابن تیمیه) در آراء و نظرات مخالف هستند نیز این گونه هستند یعنی توحید ربوبی را قبول دارند ولی توحید الوهی را قبول ندارند پس ابن تیمیه آن‌ها را به این خاطر تکفیر می‌کند و این مقصود او از این تقسیم است.»

این کتاب پژوهشی دقیق در یکی از اصلی‌ترین موارد ادعایی سلفیون در اتهام مسلمانان به شرک می‌باشد.

۲،۲ البشارة و الاتحاف بما بین الالبانی وابن تیمیه من الاختلاف

این کتاب درباره اختلافات اعتقادی بین البانی و ابن تیمیه حرانی تئوریسین سلفی‌گری است و مولف انگیزه خود از تألیف آن را این‌گونه توضیح می‌دهد:

برخی از جوانان طرفدار البانی و به اصطلاح وی البانی مشرب از من به خاطر اختلاف نظر عقیدتی با ابن تیمیه انتقاد می‌کردند و من به ایشان می‌گفتم که شما باید ابتدا این اشکال را به استاد خود البانی داشته باشید که اختلاف نظرهای فراوانی با ابن تیمیه در عقیده پیدا کرده است که اگر انسان جمع آوری کند به دوپست اختلاف هم می‌رسد و آن‌ها خیلی تعجب می‌کردند و به آن‌ها قول دادم کتابی بنویسم و موارد اختلافی البانی با ابن تیمیه و بزرگان سلفی را جمع آوری کنم.^۳

۱. السقا الشافعی، حسن بن علی، التندید بمن عدد التوحید، ص ۸۵.

۲. همان، ص ۱۲ و ۱۳.

۳. السقا الشافعی، حسن بن علی، البشارة و الاتحاف لما بین ابن تیمیه والالبانی من الاختلاف، ص ۴.

این کتاب که در ۹۶ صفحه جمع آوری و به ۱۳ مورد از اختلافات البانی و ابن تیمیه در مسائل اعتقادی پرداخته است در سال ۱۴۲۸ق، برای سومین بار توسط مؤلف به چاپ رسیده است.

۳. آثار سقاف شافعی در رد ناصرالدین البانی

۳/۱ تناقضات الابانی الواضحات در سه جلد

این کتاب در سه جلد درباره تناقضات و اشکالات علمی یکی از مهم‌ترین شخصیت‌های علمی سلفیون به نام ناصر الدین البانی می‌باشد. وی از علمای سلفی معاصر و متوفای سال ۱۴۲۰ق، در شهر عمان پایتخت اردن است که بسیار مورد احترام و مراجعه علمای سلفی در مسائل حدیثی می‌باشد. بن باز مفتی سابق عربستان سعودی درباره او می‌گوید:

«در زیر آسمان عالمی در علم حدیث چون ناصر الدین البانی ندیدم»^۱.

سقاف در مقدمه کتابش می‌نویسد:

با توجه به کثرت مراجعه طلاب و جوانان به آثار و کتب البانی و فریفتگی ایشان نسبت به آثارش بر آن شدم تا آثار او را بررسی و مطالب و روایاتی را که نقل کرده است، با متون اصلی آن تطبیق دهم که متوجه بسیاری از تناقضات و اشکالات علمی شدم؛ تا جایی که حدیث را در یکی از آثار خود تضعیف و در کتاب دیگر تصحیح کرده است. من به هر اشکال و تناقضی که برخورد کردم آن را یادداشت و وقتی که تعداد آن زیاد شد تصمیم گرفتم تا آن‌ها را به شکل یک مجموعه منتشر کنم تا همگان با اشکالات و شخصیتش آشنا شوند و فریب تعریف‌های نابجا و انحرافات او را نخورند.^۲

مؤلف جلد اول این کتاب در ۲۲۶ صفحه تنظیم کرده و یازدهمین چاپ آن را در سال ۱۴۲۸ق، به خوانندگان تقدیم کرده است. جلد دوم آن در ۳۶۹ صفحه در همان سال، برای چهارمین بار توسط مؤلف به زیور طبع آراسته شده است. جلد سوم این کتاب در ۳۹۴ صفحه نیز در همان سال، برای سومین بار به چاپ رسیده است.

۱. بن باز، مجله الفرقان، منشورات مشروع النشر الاسلامی، ج ۳، ص ۹۶.
 ۲. السقاف الشافعی، حسن بن علی، تناقضات الابانی الواضحات، ج ۱، ص ۴.

۳/۲ قاموس شتائم البانی

این کتاب یکی دیگر از آثار سقاف در بیان انحرافات و اشکالات گسترده ناصر الدین البانی محدث سلفی العقیده است.

وی در این کتاب اهانت‌ها و ناسزاهای البانی به بزرگان و علمای اهل سنت را برشمرده است. نویسنده، البانی را فاقد اخلاق نبوی در برخورد با بزرگان و اندیشمندان دانسته است. ابن حجر عسقلانی، سیوطی، حاکم نیشابوری، ذهبی، منذری و ابن الجوزی از جمله کسانی‌اند که در آثار البانی به تناقض گویی، خطای فاحش و تعصب و دیگر مسائل متهم شده‌اند. البانی تا تکفیر علمای اهل سنت مخالف با عقیده خود با کلماتی چون «عدو السنه والتوحید» پیش رفته است.^۱

البانی تنها به توهین به علمای اهل سنت بسنده نکرده بلکه مذاهب اهل سنت نیز در امان نمانده و مورد طعنه و حمله البانی قرار گرفته‌اند تا جایی که فقه حنفی در کنار انجیل قرار گرفته است.^۲

همچنین او در بخش دیگری نحوه برخورد و گفتار البانی را مخالف با آیات قرآن دانسته و مجموعه‌ای از ناسزاهای البانی را به علمای اهل سنت برشمرده است. برخی از این الفاظ عبارت است از: نجس، حمار، کذاب، أفاک، خفیف العقل، منحرف، قبیح، ذباب، مخذول، هالک، ضال و جاهل.^۳

انتشارات دارالمم الام النووی در بیروت این کتاب را به ضمیمه دو رساله دیگر از سقاف شافعی در ۲۱۷ صفحه برای دومین بار در سال ۱۴۳۱ق، به چاپ رسانده است.

۴. آثار سقاف شافعی در رد طرفداران افراطی جریان معاویه و بنی امیه

۴/۱ نقد تطهیر الجنان و اللسان

وی این کتاب را در نقد کتاب «تطهیر الجنان و اللسان» اثر عالم شافعی مذهب ابن هجر هیشمی مکی نگاشته است.

۱. السقاف الشافعی، حسن بن علی، قاموس شتائم، ۲۳.

۲. همان، ص ۳۰.

۳. همان، ص ۱۰۹ - ۱۱۰.

چنان که خود هیشمی نیز در مقدمه تطهیر الجنان آورده است؛ وی این کتاب را به درخواست حاکم وقت هند همایون و در دفاع از معاویه بن ابی سفیان نگاشته است.

سقاف شافعی بر اساس آن چه در مقدمه آورده است ضمن احترامی که برای ابن حجر هیشمی به عنوان یک فقیه شافعی قائل است انتقادهای زیادی درباره مطالب این کتاب دارد. او نقد خود را به شکل پاورقی‌های مفصل و مبسوط نگاشته و حتی گاه در یک صفحه چندین تعریض و پاورقی آورده است.

سقاف نقد خود را مطابق با فصل‌های کتاب در سه فصل و البته در پاورقی و ضمن ارائه مطالب ابن حجر هیشمی بیان کرده است. بنابر این فصل اول به نقد اسلام معاویه و فصل دوم به نقد فضایل و مناقب معاویه و فصل سوم در پاسخ به پاسخ ابن حجر هیشمی به اشکالات و مطاعن وارد بر معاویه پرداخته است. این اثر در در ۲۳۸ صفحه در سال ۱۴۲۸ق، از سوی دارالامام النووی در اردن به چاپ رسیده است.

۴/۲ صحیح شرح العقیة الطحاویة

این کتاب شرح بر متن عقیة الطحاویة اثر ابوجعفر طحاوی حنفی متوفای ۳۲۱ق، می‌باشد. العقیة الطحاویة اثری مهم در اعتقادات اهل سنت است؛ و هابیون این کتاب را با شروح و حاشیه افرادی چون البانی مکرر به چاپ می‌رسانند. این نوشته در کنار اعتقادات مورد تأیید اهل سنت انحرافات اعتقادی نیز دارد. سقاف شافعی بنا به درخواست عده‌ای از طرفداران خود این کتاب را تلخیص کرده و شرح زده و به برخی خطاهای موجود در آن پاسخ شایسته داده است.^۱

وی در این کتاب پس از ذکر قواعد و اصول اعتقادی مورد نیاز در فصل اول به بیان ادله توحید و مسائل مربوط به آن پرداخته است. نویسنده در ادامه فصول دیگری را بدون ذکر شماره و ترتیب خاص در عناوینی چون الایمان بالله عزوجل، فی صفة الوجود و بیان ما وقع لبعض المتکلمین فیها من الغلط والخطأ، فی الفاظ لایصح اطلاقها صفات الله تعالی، الکلام علی حدیث الاوعال، صفات الانبیاء، معجزات الانبیاء، فی اثبات سماع الاموات للاحیاء، فی شرکت و ما یتعلق به من مباحثه، التوسل بالانبیاء والصالحین و الاستغاثه سامان داده است.

۱. السقاف الشافعی، حسن بن علی، صحیح شرح العقیة الطحاویة، ۸.

یکی از مسائل مشهود در این کتاب که در ۷۵۹ صفحه تدوین شده است، نقد عقائد جریان سلفی‌گری در موضوعات مختلف چون توسل و استغاثه، ایمان پدر و مادر پیامبر، تشبیه و تجسیم نسبت به خدای متعال است. انتشارات دارالامام الرواس در بیروت لبنان، این کتاب را در سال ۱۴۲۸ق، به زیور طبع آراسته است.

۴/۳ زهر الريحان فی الرد علی تحقیق البیان

وی این کتاب را به درخواست عده‌ای از اهل علم و طلاب اهل سنت نوشت.

زهر الريحان در رد کتاب «تحقیق البیان فی رد شبهات عن معاویة بن ابی سفیان» تألیف قاسم بن نعیم الطائی که در آن به تعلیقات وی به کتاب «دفع شبه التشبیه» ابن الجوزی و در موضوع معاویة بن ابی اسفیان به من حمله کرده و بسیار تعجب کرده که چگونه جرأت کرده است با تکیه بر روایات بی اساس و ضعیف از معاویة دفاع کند در حالی که بزرگانی از سلف چون نسائی، اسحاق بن راهویه، قاضی اسماعیل و دیگران و به تبع آن‌ها حافظ ابن حجر عسقلانی معتقدند که هیچ روایت صحیحی در فضیلت معاویة وجود ندارد.^۱

نویسنده در این کتاب به طور تفصیلی به نقد و رد احادیث مورد استناد طرفداران معاویة در فضایلش پرداخته است. همچنین مثالب معاویة را همراه استنادات آن و جنایاتش و نحوه برخورد و دشمنی‌هایش با اهل بیت علیهم السلام مطرح نموده است.

ناصبی بودن معاویة و پیروانش و رد عدالت همه صحابه با وجود کسانی چون معاویة در میان ایشان و افسانه دانستن کتابت وحی توسط معاویة از نکات برجسته این اثر می‌باشد.

در پایان این کتاب و نزدیک به چهل صفحه رساله «أقوال الرسول الاعظم سیدنا محمد فی معاویة بن ابی سفیان» نوشته برخی از علما را نقل کرده است. انتشارات دار امام الرواس بیروت کتاب زهر الريحان را در ۱۸۹ صفحه و در سال ۱۴۳۰ق، به چاپ رسانده است.

۱. السقاف الشافعی، حسن بن علی، زهر الريحان فی تحقیق البیان، ۹.

۵. آثار سقاف شافعی در اثبات توسل و پاسخ به شبهات وهابیت

۵/۱ ارغام المبتدع الغبی بجواز التوسل بالنبی

این کتاب از آثار عبدالله صدیق الغماری درباره توسل و استغاثه به اولیای الهی است که سقاف بر آن تعلیقه زده و منتشر کرده است. این اثر در سال ۱۴۱۲ق، و در شصت صفحه توسط دارالامام النووی برای دومین بار در اردن به چاپ رسیده است.

۵/۲ الاغاثة بادلۃ الاستغاثة

این نوشتار نیز در پاسخ به یکی دیگر از انحرافات اعتقادی سلفیون با عنوان حرمت استغاثه به اولیای الهی است. سقاف در این نوشته تلاش کرده تا با دلایل متعددی از قرآن و روایات مشروعیت استغاثه به اولیای الهی را ثابت کند. فصل‌های مختلف این کتاب عبارتند از: فی تعریف الاستغاثة و مایتعلق بذلک، تحقیق روایت «حیاتی خیر لکم و مماتی خیر لکم تعرض علی اعمالکم» و ادله استغاثه و آثار سلف.

وی در فصل اول و در تعریف استغاثه می‌نویسد: استغاثه نزد من طلب از نبی قبل از وفات یا بعد از وفات ایشان است تا حاجت حاجت‌مندی را از خداوند بخواهد زیرا ایشان همانطور که در اخبار آمده بعد از وفات نیز زنده هستند و می‌شنوند و اعمال امت بر ایشان عرضه می‌گردد.^۱

وی در ادامه بخشی را به عنوان اثبات حیات در قبر برای پیامبر آورده و در این زمینه روایتی را از پیامبر با عنوان «الانبیاء احياء فی قبورهم یصلون» نقل و سپس آن را از زبان حافظ هیثمی و مناوی و البانی تصحیح کرده است.^۲

نگارنده در فصل دوم، شش روایت صحیح از کتب مختلف از جمله روایتی در صحیح بخاری را بررسی کرده و هر یک از این روایات را شرح داده است.

او در ادامه با نقل ادله منکران استغاثه به نقد و بررسی آن‌ها روی آورده و به آنان پاسخ گفته است.^۳

نویسنده در آخر کتاب الحاقیه‌ای آورده است که در آن به تصحیح روایت «ما من احد یمر بقبر رجل کان یعرفه فی الدنیا فیسلم علیه الا عرفه و رد علیه السلام» پرداخته است.

۱. السقاف الشافعی، حسن بن علی، الاغاثة بادلۃ الاستغاثة، ص ۵.

۲. همان، ص ۶.

۳. همان، ص ۳۱.

این کتاب که در چهل صفحه نگاشته شده است توسط مکتبه الامام النووی اردن در سال ۱۴۱۰ق، به چاپ رسیده است.

۵/۳ بهجة الناظر في التوسل بالنبي الطاهر صلى الله عليه وآله وسلم

سقاف شافعی این کتاب را در موضوع مشروعیت توسل به پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و در چهار بخش تالیف نموده است.

بخش اول کتاب مقدمه‌ای است در بیان قدر و منزلت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم. وی در فصل دوم به ادله جواز توسل به ذات انبیاء به ویژه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و همچنین توسل به جاه و مقام ایشان نزد خدای متعال پرداخته است. فصل سوم به نظرات و کلمات علمای اهل سنت در موضوع جواز توسل به اولیای الهی اختصاص دارد.

او در فصل چهارم به پاسخ به شبهات مخالفین مشروعیت توسل و بیان مغالطه آن‌ها در پذیرش حق پرداخته است.

این کتاب در ۱۶ صفحه توسط دارالامام النووی اردن به چاپ رسیده است.

نمودار آثار سید حسن شافعی

نام کتاب	سال نگارش	موضوع کتاب	توضیحات ضروری
۱ الاغائة بادلّة الاستغانة	۱۴۱۰هـ.ق	این کتاب نیز در پاسخ به یکی دیگر از انحرافات اعتقادی سلفیون با عنوان حرمت استغائه به اولیای الهی است که سقاف در این کتاب تلاش کرده تا با دلایل متعددی از قرآن و روایات مشروعیت استغائه به اولیای الهی را ثابت کند.	
۲ ارغام المبتدع الغبی بجواز التوسل بالنبی	۱۴۱۲هـ.ق	این کتاب از آثار عبدالله صدیق الغماری درباره توسل و استغائه به اولیای الهی است که سقاف بر آن تعلیقه زده و به چاپ رسانده است.	
۳ التنذید بمن عدد التوحید	۱۴۱۳هـ.ق	این کتاب را در سال ۱۴۱۳ق، و در موضوع مورد مناقشه و پرهیاهوی تفاوت بین توحید الوهیت و ربوبیت که ابن تیمیه حرانی آن را به راه انداخت و سلفیون آن را پیگیری می‌کنند و بر اساس آن بسیاری از مسلمانان را مشرک و خارج از اسلام می‌دانند نگاشته شده است.	این کتاب در ۷۲ صفحه نگاشته شده است.
۴ تنقیح المفهوم المالیه بما ثبت ولم ینبت فی المفهوم الجاریه	۱۴۱۴هـ.ق	وی این کتاب را در نقد دیدگاه البانی در کتاب مختصر علو درباره حدیث معروف جاریه نگاشته است. ناصر الدین البانی درباره این روایت به دو نتیجه مهم رسیده است. اول، جواز سوال «این الله» درباره خدا و سخن از مکان خدای متعال و دوم اعتراض به کسی که بگوید: «الله تعالی لا یقال انه خارج العالم ولا داخله» و تکفیر سقاف به خاطر بیان این مسئله با این گمان باطل که گوینده این حرف کافر و منکر وجود خدای تعالی می‌باشد.	این کتاب در ۱۱۸ صفحه به چاپ رسیده است.
۵ مسئله الرویه رویه الله تعالی فی الدنیا و الآخرة	۱۴۲۸هـ.ق	این کتاب نیز در موضوع رویت خدای متعال در دنیا و آخرت است. مصنف در این اثر به بحث و بررسی درباره آیات و روایات مربوط به رویت خدای متعال در دنیا و آخرت پرداخته است	این کتاب در رد دیدگاه ابن قیم جوزی از علمای سلفی مذهب و به اصطلاح وی دیگر حنبلی‌های قائل به تجسیم در اعتقاد به تواتر احادیث رویت و در ۱۴۲ صفحه نگاشته شده است.
۶ البشارة والاتحاف بما بین الالبانی وابن تیمیه من الاختلاف	۱۴۲۸هـ.ق	این کتاب درباره اختلافات اعتقادی بین البانی و ابن تیمیه حرانی تئورسین سلفی‌گری است.	وی در این کتاب ۹۶ صفحه‌ای سیزده مورد از اختلافات عقیدتی ابن تیمیه و البانی را مطرح کرده است.

نام کتاب	سال نگارش	موضوع کتاب	توضیحات ضروری
۷ تناقضات الالبانی الواضحات	۱۴۲۸هـ ق	وی در این کتاب تناقضات علمی البانی در بررسی و تضعیف و تصحیح احادیث را به طور مفصل بررسی و تبیین کرده است.	این کتاب در سه جلد و جمعا حدود هزار صفحه تألیف شده است.
۸ نقد تطهیر الجنان و اللسان	۱۴۲۸هـ ق	وی این کتاب را در نقد کتاب «تطهیر الجنان و اللسان» اثر عالم شافعی مذهب ابن هجر هیثمی مکی و با موضوع معاویة نگاشته است.	این کتاب در ۲۳۸ صفحه به چاپ رسیده است.
۹ صحیح شرح العقیة الطحاویة	۱۴۲۸هـ ق	این کتاب که در نقد عقائد جریان سلفی گری در موضوعات مختلف چون توسل و استغاثه، ایمان پدر و مادر پیامبر، تشبیه و تجسیم نسبت به خدای متعال است.	این کتاب در ۷۵۹ صفحه تدوین شده است. شجاعت وی در نقد برخی از آرای اعتقادی اهل سنت قابل توجه و تحسین است.
۱۰ زهر الریحان فی الرد علی تحقیق البیان	۱۴۳۰هـ ق	وی در این اثر به طور تفصیلی به نقد و رد احادیث مورد استناد طرفداران معاویة در فضایلش پرداخته و همچنین مطالب معاویة را به همراه استنادات آن و جنایاتش و نحوه برخورد و دشمنی هایش با اهل بیت علیهم السلام را مطرح نموده است.	این کتاب در ۱۸۹ صفحه و با ضمیمه یک رساله چهل صفحه‌ای با عنوان «أقوال الرسول الاعظم سیدنا محمد فی معاویة بن ابی سفیان» به چاپ رسیده است.
۱۱ السلفية الوهابية افکارها الاساسية جذورها التاريخية	۱۴۳۰هـ ق	وی این کتاب را با موضوع بررسی ریشه‌های تاریخی و افکار و اندیشه‌های سلفی گری و در سه فصل به رشته تحریر در آورده است.	این کتاب در سه فصل و ۱۵۹ صفحه به چاپ رسیده است.
۱۲ قاموس شتائم البانی	۱۴۳۱هـ ق	وی در این کتاب اهانت‌ها و ناسزاهای البانی به بزرگان و علمای اهل سنت را برشمرده است و البانی را فاقد اخلاق نبوی در برخورد با بزرگان و اندیشمندان دانسته است.	این کتاب به ضمیمه دو رساله دیگر از سقاف شافعی در ۲۱۷ صفحه به چاپ رسیده است.
۱۳ بهجة الناظر فی التوسل بالنبی الطاهر	ندارد	سقاف شافعی این کتاب را در موضوع مشروعیت توسل به پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم و در چهار بخش تألیف نموده است.	این کتاب بسیار مختصر است و تنها ۱۶ صفحه دارد.
۱۴ من فضایح الکتاب التوحید لمحمد بن عبدالوهاب	ندارد	این کتاب اشکالات محتوایی و سندی احادیث و مطالب ذکر شده در کتاب التوحید محمد بن عبدالوهاب را مطرح کرده است که مورد مراجعه و نشر فراوان توسط وهابیان می‌باشد.	از این کتاب تنها یک نسخه اینترنتی بدون مشخصات نشر موجود است و ممکن است علت حساسیت‌های بالا و ممانعت وهابیان از چاپ کتب این گونه در رد رئیس فرقه خود باشد.

منابع

١. السقاف الشافعي، حسن بن علي، صحيح شرح العقيدة الطحاوية أو المنهج الصحيح في فهم عقيدة أهل السنة والجماعة مع التنقيح، اردن، دار الإمام النووي، اول، ١٤١٦هـ.ق.
٢. المغربي، الحافظ ابن الصديق (معاصر)، ارغام المبتدع الغبي بجواز التوسل بالنبي، تحقيق: تقديم وتعليق: حسن بن علي السقاف، اردن، دارالإمام النووي، دوم، ١٤١٢هـ.ق.
٣. السقاف الشافعي، حسن بن علي، صحيح شرح العقيدة الطحاوية، اردن، دارالامام النووي، اول، ١٤١٣هـ.ق.
٤. _____، _____، السلفية الوهابية افكارها الاساسية جذورها التاريخية، بيروت، انتشارات دارالميزان، اول، ١٤٣٠هـ.ق.
٥. _____، _____، صحيح شرح العقيدة الطحاوية، بيروت، انتشارات دارالامام الرواس، اول، ١٤٢٨هـ.ق.
٦. _____، _____، من فضايح الكتاب التوحيد لمحمد بن عبد الوهاب، بي تا، بي جا، بي نا.
٧. _____، _____، زهر الريحان في الرد على تحقيق البيان، بيروت، انتشارات دار امام الرواس، بي تا، ١٤٣٠هـ.ق.
٨. _____، _____، تنقيح المفهوم العاليه بما ثبت و ما لم يثبت في المفهوم الجارية، اردن، دارالامام النووي، اول، ١٤١٤هـ.ق.
٩. _____، _____، تناقضات الاباني الواضحات(جلد اول)، اردن، مؤلف، يازدهم، ١٤٢٨هـ.ق.
١٠. _____، _____، تناقضات الاباني الواضحات(جلد دوم)، اردن، مؤلف، چهارم، ١٤٢٨هـ.ق.
١١. _____، _____، تناقضات الاباني الواضحات(جلد سوم)، اردن، مؤلف، سوم، ١٤٢٨هـ.ق.
١٢. _____، _____، البشارة و الاتحاف بما بين الاباني وابن تيميه من الاختلاف، مؤلف، سوم، ١٤٢٨هـ.ق.
١٣. _____، _____، ارغام المبتدع الغبي بجواز التوسل بالنبي، اردن، دارالامام النووي، دوم، ١٤١٢ هـ.ق.
١٤. _____، _____، قاموس شتائم الباني، بيروت، دارالامام النووي، دوم، ١٤٣١هـ.ق.

١٥. _____، _____، مسئلہ الرویۃ رویۃ اللہ تعالیٰ فی الدنیا و الاخرۃ
تخریج احادیث الرویۃ، بیروت، دارالامام النووی، بی تا، ١٤٢٨ھق.
١٦. _____، _____، الاغانیۃ بادلۃ الاستغائۃ، اردن، دارالامام النووی،
١٤١٠ھق.
١٧. _____، _____، بہجۃ الناظر فی التوسل بالنبی الطاهر صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم، اردن، دارالامام النووی، بی تا.
١٨. _____، _____، نقد تطہیر الجنان واللسان، اردن، دارالامام
النووی، ١٤٢٨ھق.

